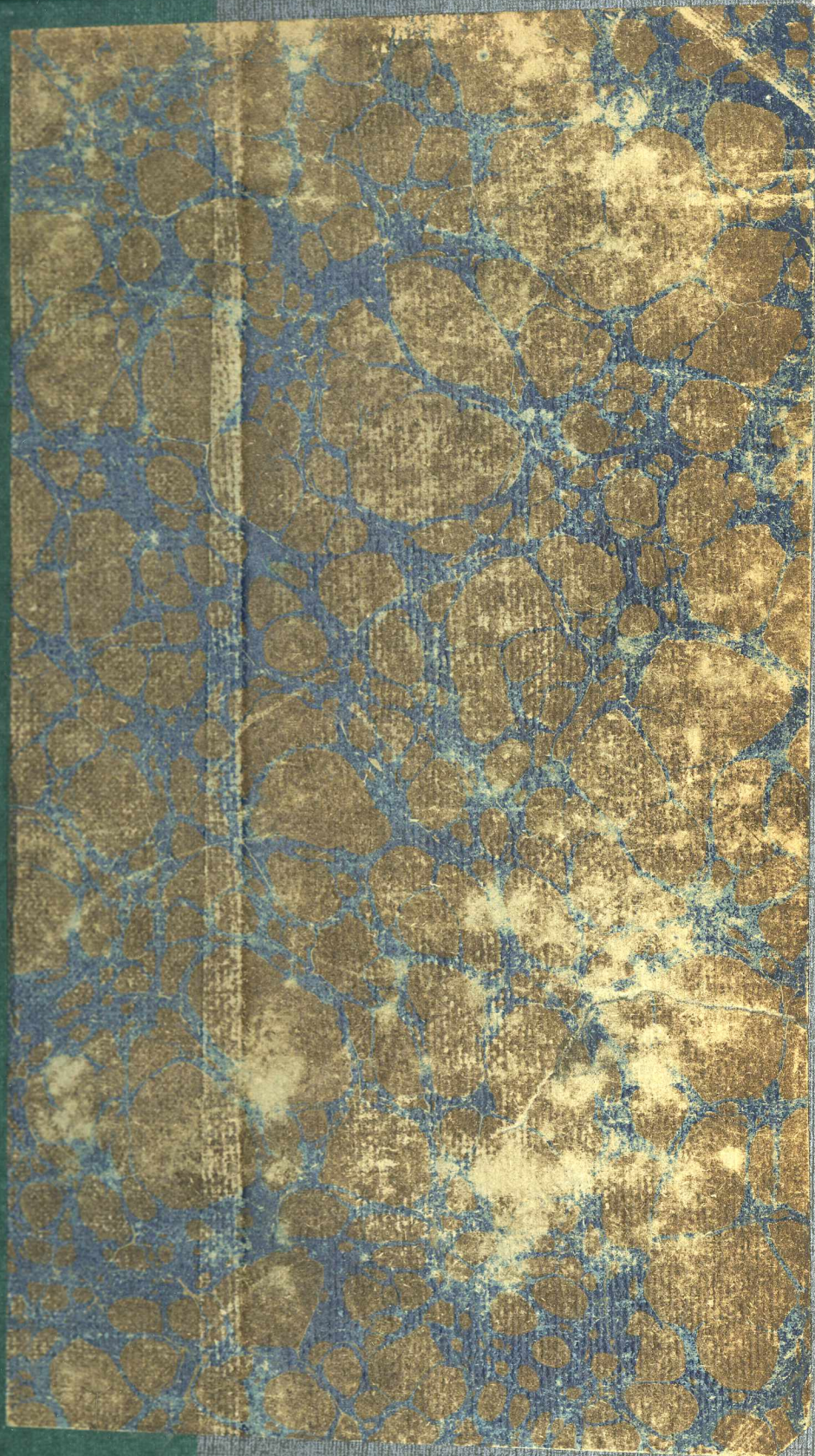

Politikai
röpiratok

123.

448. 1877. 23/VIII
II

123
1072

243.

II

EGYHÁZI BESZÉD

MELYET

SZENT ISTVÁN KIRÁLY ÜNNEPÉN

1877-i AUGUSZTUS 20-án

A BUDAI CS. S K. VÁRÖRSÉG TEMPLOMÁBAN

MONDOTT

BÁRÓ HORNIG KÁROLY

ESZTERGOM-FŐMEGYEI ÁLDOZÁR, HITTUDOR, M. KIR. EGYETEMI
NY. R. TANÁR, PÁPA Ó SZENTSÉGÉNEK T. KAMARÁSA.

6.

BUDAPEST, 1877.

NYOMATOTT KOCSI SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN,
Országot, 39. sz.

„Videbunt enim finem sapientis, et non
intelligent quid cogitaverit de illo
Deus, et quare munierit illum Do-
minus.“

Egyh. zsol.

Szent Istvánról a mai napon és a mai alkalommal szólni, nem épen könnyü feladat. Mert nem könnyü feladat, fellépni annyi jeles előd után, kik a magyar civilizatio megalapítójának méltó dicséretét hangoztatták e helyen, mióta a nemzet ünnepét a mai módon üli s kik ezt gyakran alakilag oly remekül tevék, hogy hozzájok, ha mindjárt csak mint utolsó is csatlakozni, majdnem merész vállalkozásnak mondható. De nem könnyü, szólni szent Istvánról e helyen és e díszes gyülekezet előtt azért is, mert ép ennek következtén anyagilag alig van már vonás dicső szent királyunk életében, jelleme- s működésében, melyet panegyrikusai ismételten ki ne emeltek, s szónoklataik által ugyszólván ki ne meritettek volna, ugy hogy a későbben fellépő alig tudja kikerülni a veszélyt, már mondottakat ismételni s a helyett, hogy új koszorut tegyen le dicsőült királyunk csodás épségben köztünk lévő szent Jobbja előtt, akaratlanul is kénytelen beérni azzal, hogy régít, bármi módon felfrissítettet mutasson be neki.

De ha vannak körülmények, melyek e vállalatot nehézé teszik, vannak másrészt olyanok is, mik azt némileg megkönnyíteni látszanak; mert először: egyházunk minden egyes szentének, különösen pedig szent Istvánnak dicsköré-

ben annyi a fényesen ragyogó sugár, hogy a milyen nagyok az ő érdemei, époly kimerithetlen azon szempontok sora is, melyekből azokat magasztalni lehet s a későbben érkező is mindig talál még e tágas mezőn néhány kalászt, melyet felszedhet; másrészt pedig — s ezt különösen szeretném kiemelni, — az idők haladtával és változtával uj meg uj nézetek merülnek fel, uj meg uj viszonyok, vagy régiek mutatkoznak uj alakban, melyeket az alkalmi szónoknak figyelembe venni nem csak lehet, de gyakran kell is, hogy az uj nézeteket szentünknek szellemében latolgassa, méltányolja és ítéletet mondjon felettök, vagy uj viszonyok közt ugyancsak e szentnek szellemétől tanácsot kérjen és utbaigazítást az általa másodizben, — sőt tulzás nélkül mondhatjuk: a volta képen csakis általa megalapított nemzet számára, melynek ő, valamint szószólója az égben, ugy vajha elvei és példája által vezérszellemé lenne itt e földön is!...

Igy, hogy csak egyet is hozzak fel: mi egyéb kutféje és alapja mindama dicsőségnek, melyben sz. István egyházunk oltárain s hazánk évkönyveiben tündöklük, — mi egyéb, mint azon halhatatlan, a mennyei koronára méltó érdemek, melyeket nemzetünk keresztényné tétele körül szerzett? — csoda-e tehát, ha az alkalmi szónok e napon ismét s ismét ezen szempontból magasztalja Istvánt, mert ezáltal nem csak a *hivőnek* tiszteleti adóját rója le a *szent* iránt, ki őseit s következőleg őt magát is az egyedül üdvözítő hit malasztkincseiben részesíté; hanem a *hazafi* hálájának adóját is a magasszemlű *államférfi* iránt, ki épen ezáltal megalapítá e hont, nagygyá, s ha akarja, évezredekre virágzóvá tette e nemzetet, mert és midőn azt a keresztény népek társaságába bevezette.

„*Ha akarja e nemzet*“ — mondom, állandóan virágzó létet biztosított számára sz. István, midőn kereszténynyé tette; — közülünk pedig és az egész honban, ki volna, ki szive legforróbb vágyaival *ezt* ne ohajtaná? ki azt ne kérné mindennapi imáiban az égtől, ki arra ne iparkodnék, becsületes törekvéssel s egész erejéből közreműködni, hogy e haza, e nemzet fenálljon, hatalomban és dicsőségben, mig ember lakja e földet?!... de mivelhogy, aki a *célt* akarja, kell, hogy elfogadja az eszközt is, azt hiszem, alig van talán kérdés, mely felett e mai napon illőbb volna elmélkednünk ennél:

Igaz-e, hogy sz. István, midőn a magyar nemzetet kereszténynyé tette, ezáltal s csakis ezáltal állami létet biztosított neki, mert — s ez fejtegetésem második része:

mert államalkotó s államfentartó erővel csak a kereszténység bír.

I.

„Idő és eredmény fényesen igazolta, hogy első szent királyunk a legjelesb fejedelmek s legnagyobb országalkotók közé tartozik, kikről a világtörténet emlékezik.“¹

Ezen országalkotói lángész kelté Istvánban a helyes meggyőződést, hogy nemzetének fenállását Európában, s ezzel együtt a valódi műveltségnek minden kincseit csak úgy fogja eszközölhetni és biztosíthatni, hahogy azt az európai keresztény nemzetek testvéri körébe végleg bevezeti.

Néhány kisebb félvad törzset kivéve, már Gejzának, sz. István atyjának korában egész Középeuropa keresztény volt;²

¹⁾ *Török János*, „Magyarország Primása“ sat. I, 18. l.

²⁾ *Horváth Mihály*, M. O. Tört. 1860, I, 109. l.

a keresztény köztársaság pedig, vallása iránti buzgóságánál fogva, nem tűrte volna, hogy szomszédságában pogány nép lakjék, mely ezen kívül még egy századnál tovább is ellensége, ostora volt. Ki kellett engesztelni Európát, a békés egymásmellett létnek zálogát kelle nyújtani neki, mi pedig abban állott, hogy a büszke daczos nemzet az örök, mennyei béke s a legtisztább testvéri szeretet jelvénye, a *kereszt* előtt térdet fejet hajtson, ekként biztosítván a szomszéd nemzeteket, hogy ezentul mint testvér akar mellettök, testvérek mellett lakni, azon egyháznak tanai szerint, mely mennyei szövétneket gyujt az ember keblében, midőn Istent és műveit ismerteti meg vele, mely egymaga hirdeti a társulás egyedül helyes irányelveit, olyképen, hogy addig is, míg a köztestvérülésnek, vagyis az egy akol s egy pásztornak magasztos szava valósulást nyerend, az egyes nemzeteket ápolja és őrizze, anélkül hogy ezért a köztestvériséget szem elől tévesztené.³

Midőn az akkor már keresztény Europa követelte s már Istvánnak uralkodása előtt is többszörös kísérletet tett az iránt, hogy a magyar nemzet Krisztushoz térjen, azon, akkor már majdnem ezredéves tapasztaláson nyugvó meggyőződésnek adott kifejezést, miszerint rendezett állami életet csak *keresztény* nép élhet; a rendezett állami élet pedig elengedhetlen előfeltétele azon polgárisodásnak, mely egyedül képesít nemzetet arra, hogy az emberi nem nagy társulatának hasznos, számba vehető tagja legyen. Oly nemzet, mely a keresztény polgárisodásnak körén kívül áll, folytonos veszély vagy teher szomszédjaira nézve; mert míg erős, vad szenvedélyeit fékezni nem tudja; ha pedig elgyengült, hiányozván

³) *Lányi*, A magyar Clerus érdemei, I, XIV. 1.

kebléből amaz éltető mennyei szikra, melyet csak a tiszta keresztény hit- s erkölcsstan gyújt és ápol a halandó szívében, képtelen önerejéből ujjászületni, hanem menthetetlenül rothadásnak indul s a neki, bár kénytetve, nyújtott támogatást nem ritkán azzal hálálja meg, hogy, a mely őt sorvasztja, azt a mótelyt támogatójának is testébe oltja. Nyílt könyv előttünk földrészünk régibb s újabb története, nem szükséges, hogy erről bővebben értekezzünk.

De távol legyen tőlem, hogy csak messziről is sejtsem, mintha sz. Istvánt csak a politikai számítás, mint mondani szokták, vitte rá, hogy nemzetét a keresztény hit felvételére birja. Ezzel vétket követnék el a történelmi igazság, vétket a szent király jelleme, de még az anyaszentegyháznak tekintélye ellen is, mely Istvánban nem a helyesen számító államférfit, hanem az *apostolkodó* fejedelmet és királyt helyezte oltáraitra; — azonban beszédem felvett tárgya ugy hozza magával, hogy István működésének ezen, nem annyira rugóját, mint inkább óhajtott, várt és remélt következményét helyezzem előtérbe; arról lévén szó, hogy a dicsőült király igazi honalapítójává lőn e nemzetnek azáltal, hogy kereszténynyé tette; — ekként pedig felfogva a dolgot, valjon nem épen dicséretére szolgál-e anyaszentegyházunknak, hogy amely nemzeteket az igazság felismerésére s ekként az örök üdvösségre kalauzolja, ugyanazoknak s ugyanakkor polgári létüket, nemzeti függetlenségüket is biztosítja, mert műveltekké teszi őket?... s ha ez így van, — aminthogy van is, — akkor mi sem akadályozza, hogy e mozzanatot a mai napon és e helyen ne említsem, midőn *hazafi* lelkesedéssel *egyházi* ünnepélyt, — midőn egy királynak és

szentnek, egy *szent királynak* ünnepét üljük, s midőn büszkén kimondjuk, hogy mind abban, mit szent István a magyar nemzetért tett, mind azon fényes érdemek szerzésében, melyekkel mennyei koronája ékeskedik, legkiválóbb segédeszközei keresztény-katholika vallásunk polgárosító tulajdonai voltak, melyeket felülről jött ihlettel helyesen mérlegelve, segítségül hívott, hogy először is a béke áldásait szerezze meg népe számára, melynek védszárnyai alatt szelidüljenek meg és nemesbüljenek az erkölcsök, hogy ekként virágzásnak indulhassanak a civilizatio sokféle művei, s így a nemzet, belsőleg megerősödve, kifelé a hatalom, a fény és tekintély azon fokára emelkedjék, melynek szemléletén egy szent László, egy nagy Lajos történetében a hazafi még ma is, annyi század mulva, lelkesülve megindul.

Mindez sz. Istvánnak műve, s megjegyzendő : A *nyugoti* egyház kebelében fejlődtek ki a nyugoti cultura áldásai a magyar nemzet számára ; ennek emlőin fejlődött és szilárdult meg a magyar nemzet azon erkölcsi erőre, mely azt eddig is minden viharok közt megmenté s mely jövőjének és további kulturai missiójának szintén legbiztosabb zálogául szolgál s bizvást mondhatni, miszerint a viszonyoknak azon alakulása, mely a nemzetet, sz. István személyében arra birta, hogy a keleti s nyugoti egyház között állva, *Rómához* csatlakozzék, *a nemzet felett örökdő Gondviselésnek műve volt*;⁴ mert Byzancz fagyos lehelete alatt ugyanazon szellemi dermedtség lett volna osztályrésze, mely a többi, ahhoz csatlakozott népet jellemzi, s bármelyik szomszédjának esett volna áldo-

---

⁴) *Török*, i. m. 14. l.

zatul; — nemzeti önállósága, mint *magyar*, már régen a történelmi *mult*-é lenne!

II.

Nem ok nélkül mondók tehát, hogy nemzethez méltó fenállást sz. István szeretett népének csak az által biztosított, hogy kereszténynyé tette s állami létét azon alapokra fektette, melyeket egyedül a katholika vallás hit- s erkölestana nyújt.

Ismeretes tétel azonban, melyet a történelem még mai napig is folytonosan beigazol, hogy politikai alakzatok csak azon eszközök által tarthatók fenn, melyek segítségével meg-alapítottak.

Ebből hazánkra nézve azon tanulság származik, hogy fenállhatása s mindenképeni felvirágzása attól van függővé téve, valjon a keresztény eszme, melylyel sz. István ismer-tette meg, marad-e még ezentul is társadalmi létének vezér-fonala?...

Ez különben oly igazság, mely nem csak a magyar nemzetről áll, hanem általános érvényü; mert nem csak egyik-másik nemzetnek, hanem egyáltalában az összes társadalom fenállását csak a keresztény eszme képes biztosítani.

De bármily általános érvényü legyen is ez igazság, alig van tétel, melyet a napjainkban uralkodó szellemi áramlat hevesebben ostromolna, nyakasabban tagadna s buzgóbban tévesnek feltüntetni iparkodnék ennél, — annak daczára, hogy ebbeli törekvéseinek vészes, kárhozatos voltát már kézfogható tények bizonyítják.

Miért teszi ezt?...

Mert ezen áramlatnak mai társadalmi szervezetünknek bizonyos — pedig a nemzetek nyugalmára, rendezett állami fenállásuk biztosítására okvetlenül szükséges alkatrészei nem kellene többé, melyektől azonban csak úgy vél szabadulhatni, ha az egész szervezetet forgatja fel, azon oktan reményben, hogy a mi neki kell, a mire majdan saját uralmának biztosítására is szüksége leend, azt majd a romok közül kiássa ismét, csak hogy más elnevezés alatt, nem mint a kereszténység gyümölcseit, hanem mint azon áldást, melyet a legfelvilágosodottabb humanizmus hozott e világra.

Innen van, hogy ezen áramlat politikai tekintetben felforgató, forradalmi; — vallási tekintetben pedig a kereszténységnek, különösen a katholicizmusnak esküdt ellensége, jól tudva, hogy ennek hit- és erkölcstana a társadalmi együttlét alapját képező tekintély eszméjének legerősebb támasza.

Pedig, ha tervök valaha megvalósulna, — s néha úgy látszik, mintha már nem oly messze állnánk ettől; ha sikerülne a mai, legalább alakilag még keresztény társadalmat végképen felforgatniok, volna-e mit helyébe tenniök?.... Dehogyan volna!.... Álmodhatnak öök, ámitók s ámitottak egyaránt, oktalannál oktalanabb rendszereket, de a gyakorlati kísérlet legelső pillanatában is kiderül, hogy társadalmi alakulás és együttlét a keresztény alapelvek mellözése, sőt erőszakos elnyomása mellett képzelhetetlen, lehetetlen.

Hogy ezt bebizonyítsam, eltekintve egyéb mozzanatoktól, csak ezt kérdezem:

Képzeltető-e társadalom rendezett, állandó, fokozatosan emelkedő hatalom, annak lelkismeretes kezelése s iránta való

észszerű engedelmesség nélkül? — képzelhető-e a közös és egyéni kötelességek lelkismeretes teljesítése, képzelhető-e a birtokróli helyes fogalmak nélkül?

Azt tartom, a felelet erre nem kétes....

De, ha tagadjuk, hogy „a mely hatalmak vannak, az Istentől rendeltettek, mert nincs hatalmasság, hanem csak Istentől“, mint sz. Pál mondja, — *Rom. XIII, 1.* — kérdem: mi a hatalomnak jogcíme? Talán valamely képzelt szerződés, melyet az bont fel, kinek kedve van hozzá, az ehhez szükséges erővel párosulva?... miáltal a társadalom békéje s ezzel a szellemi s anyagi haladás szüntelenül az állítólagosan szerződött felek kényekedvétől, oktalan szeszélyeitől, zabolátlan szenvedélyeitől függ; ne is említve, hogy ezen elmélet, szem előtt tartva az emberi nem civilizációjának fejlődési menetét, merő képtelenség, ha nem szántszándékos ámitás; —

avagy a hatalom talán a szerencse, az ügyesség jutalma legyen csupán? talán a tekintetnélkülisége is bizonyos eszközök alkalmazásában?....

De akkor hogy akarjátok megakadályozni, hogy száz fejből is, egyszerre vagy egymásután ne támadjon a gondolat: hadd tegyek kísérletet én is, valjon a szerencse kedvez-e ügyességemnek?.... Ugyanazon joggal teheti mindenik, mint előde; sőt azt mondhatjuk: ha a hatalom csakugyan a szerencse s ügyesség jutalma, akkor, a ki ezeket nagyobb mérvben érvényesíteni tudja, nagyobb joggal is bír e jutalomra a kevésbbé ügyesnél; ez utóbbi pedig, minő érvekkel akarja vetélytársa fellépésének helytelen voltát bevitatni, ki most ugyanazt teszi, mit valamivel előbb ő maga tett? —

talán a ,törvény'-re hivatkozik?... de ezt a törvényt te magad csináltad, természetesen a magad érdekében s a magad javára, — majd én is csinállok magamnak ily törvényt, s meglátjuk, ki lesz az erősebbik, ki a maga akaratát a másokra ráparancsolja; — — s ekként szerencsésen oda értünk, hogy az erősebbiknek van igaza, s annak, a ki ravaszabb tud lenni, csak a tömeget tudja a maga részére hódítani, s az abban rejlő nyers erőt vetélytársai ellenében érvényesíteni, ha mindjárt forradalom, polgárháboru, vérontás árán is, mint naponta vagyunk szemtanui emez állítólagosan leghaladottabb, leghumanusabb, legcivilizáltabb XIX. században !

S miért van ez így ?

Mert a hatalom nem tekintetik többé oly birtoknak, melyre birtokosának sérthetetlen, állandó, biztos joga lenne; — nem tekintetik pedig többé annak; mert a mai nemzedék, amaz okatlan rögeszméjében, Istent s ezzel együtt minden természetfeletti rendet tagadni, természetesen a hatalom isteni eredetét is tagadja, s azt pusztán az emberi akarat folyományává alacsonyítja le, — *egyik* emberi akarral pedig, mi akadályozza, hogy a *másikat* ne helyezzem ellentétbe, — akarattal akaratot, szenvedélylyel szenvedélyt, erőszakkal erőszakot,⁵ — ime a forradalmak termékeny szülőanyja ! Tessék ily elvek mellett, nem mondom: társadalmat alapítani, de már fenállót fentartani; tessék a népeket nyugodtakká és így megelégedettekké, boldogokká tenni; tessék kormányozni !

A hatalom vagy *emberi* eredetű, s akkor azé, aki magához tudja ragadni s meg tudja védeni; de akkor nem is

---

⁵) V. ö. *Ketteler*, Freiheit, Autorität und Kirche; II. kiad. Mainz, 1862, XIII.

bir semmiféle magasabb jelleggel, semmiféle szentesítéssel, kivéve azt, melyet az erősebbiknek joga, mondjuk ki röviden : az ököljog ad ; — vagy *isteni* eredetű a hatalom, mint az apostol mondja : „Minden hatalom Istentől van“, s akkor értem, miért engedelmeskedjem a hatóságnak minden megengedett dologban ; mert ember embertársára egyedül Isten nevében és Isten tekintélyével parancsolhatja rá az engedelmességet ; mert egyedül Isten kezében van minden tekintély, ugy az egész mindenség, mint az egyes dolgok felett, isteni természetének felsőségénél és teremtői jogánál fogva.⁶

De ez nem a személyes Istent tagadó racionalismus, hanem a kereszténységnek tana ; csak a kereszténység hirdeti ama legmagasabb tekintélyt, mely előtt egyenlők vagyunk ugyan mindnyájan, mert mindnyájunknak szerető atyja, de mely egyuttal minden ész- s jogszerű rendnek is kútfeje és alapja ; mert a vallás tanit rá, hogy az Ő akaratát teljesítsük, midőn az általa küldött hatóságnak minden jóban engedelmeskedünk. Ime vallásunk egyik legfőbb, társadalom-alkotó s társadalom-fentartó elve, melyre mind a többi, csekély kivétellel, vihető vissza !

„De“ — mondja talán nekem valaki, — „az általános műveltségnek haladásával, növekedni fog az emberekben a becsületérzés s ezzel a viszonyos kötelességek pontos teljesítése is.“

Igen ? ! . . . .

De honnan van aztán, — ami tagadhatatlan, — hogy éppen az u. n. „műveltebb“ osztályokban az igazi becsületérzés

⁶) *Perin*, A keresztény társadalom törvényei ; Budapest, 1877, II. kiadás. 3, 129 l.

roppant mérvekben — hiányozni látszik? A legesunyább önzés, a hatalommal és a pénzzel való leglelkismeretlenebb visszaélés, a közerkölcsiség törvényeinek legvakmerőbb lábbal tapodása, s minden kötelességnek legravaszabb, legraffinirtabb kijátszása, mi talán még megvetendőbb a nyílt s egyenes megszegésnél, — mindez manap sokkal inkább otthonos a műveltebb osztályokban, mint az alsóbb rétegekben, s a mennyiben ez utóbbiak közt szintén már terjedni kezd, csak az u. n. magasabb köröket utánozzák, mintegy ebben is kifejezést akarván adni annak, hogy „hiszen egyformák vagyunk mindnyájan!”

Másrészt azonban éppen ezen „műveltebb” osztályokban csak megvan, feles nagy mennyiségben, az a divatos „becsületérzés”, mely megköveteli, hogy ha ketten a mulatság végén összevesztek, egyik a másikat, mint mondani szokás: „lovagias elégtétel gyanánt” — lelőjje; vagy, mely igen természetesnek találja, hogy, ha valakit gonosz csinyjei mármár a rendőrség kezeibe adják, hogy mondom, ez, az érdemelt büntetést kikerülendő, tetszés szerinti módon végezze ki magát; hanem hogy az az illető tett, mely ilyen következményeket von maga után, elő ne fordult volna, azt sem azoknak műveltsége, sem ennek becsületérzése nem tudta megakadályozni. Ugylátszik tehát, mintha ez a becsületérzés, ez a műveltség valahogyan nagyon hiányos lenne, mely mindössze azon törekvésben, illetőleg ügyességben áll, gonosz tetteink kellemtelen külső következményeit elhárítani; ugylátszik, hogy ez csak valami külső máz, mely ugyan arra tanítja az embert, hogy táncz közben meg ne lökje szomszédját; mert ebből párbaj következhetnék, de emellett nem törődik vele, sőt meg

sem is tudja akadályozni, hogy belsőleg durva ne legyen és neveletlen, hazug és ravasz, önző és zsaroló, csaló és tolvaj, csak úgy tegye mindezt, hogy rajta ne kapják, meg ne fogják, hozzá ne férhessenek!... ime ez a műveltség és becsületérzés, mely okozza, hogy száz meg száz esetben a bíró tehetetlenül áll szemben oly vádlottal, kiről erkölcsileg meg van győződve, hogy bűnös, de nem ítélheti el, mert gonosz üzelmeit szépen „a törvény keretén belül” hajtotta végre s most felemelt fővel áll, vagyis helyesebben mondva: kényelmesen ül előtte s mosolyogva így szól hozzá: „Uram, az üzlet nem ismer erkölcsstani elveket...!”

Valjon hol van itt a baj?

Ott, hogy a pusztán emberi törvény, akárhány szakaszból álljon is, csak a külső embert, más szóval: csak testemet tudja korlátozni, addig, ameddig a rendőrség, azaz ismét csak az anyagi erő hatalma terjed, az engedelmesség kieszközlésére, illetőleg a netaláni áthágások megfenyítésére; — de ezen kívül van még egy véghetetlen tér, hova semmiféle rendőrség, semmiféle állami hatalom nem férhet, s ez a *lelkiismeret*, melyet sem ráparancsolni az emberekre, sem hatalomszóval egyik vagy másik irányba igazítani nem lehet; pedig csakis a lelkiismeret szózata az, mi arra készíti az embert, hogy helyesen felismert kötelességét meggyőződésből, egész terjedelmében teljesítse, *mert* — s ez a sarkpont, — mert, mint már előbb is említém: minden igazságos törvényben Isten akaratának kifejezését látja, mely isteni akarat minden ily törvénynek közös alapeszméje, mint a katolikus erkölcsstan tanítja.⁷ A helyes lelkiismeretnek szózata tehát

⁷) *Suarez*, L. II. de legg., c. 1. n. 4. pag. 50., ed. Ven. 1740.

személyes, mindentudó, mindenható, igazságosan jutalmazó s büntető Istenbeni hitet tételez fel; a hol ez nincs, ott a lelkismeretnek szava, eleinte ignorálva, csakhamar elnémul, s az ember csak addig fog a törvénynek engedelmeskedni, míg érdekében fekszik, egyéb vágyai megengedik, vagy a külső erőszak miatt *kell*. Ime honnan van az, hogy hiába adunk törvényt hitetlen, vallástalan, lelkismeretlen embereknek, hiába hivatkozunk becsületérzésökre s műveltségökre, mert a mindennapi gyakorlat ezen, — különben is csak a kereszténység feleslegessé tételére kigondolt elméletet kineveti, miután csak a keresztény helyes lelkismeret szüli amaz igazi becsületérzést, melynél fogva az ember a jót nem csak azért teszi és addig, mert és ameddig ebből anyagi hasznot remél, s a rosszát nem csak azért kerüli és addig, mert s ameddig ezáltal a büntetést vagy egyéb anyagi kárt elháríthatni vél; hanem azért, mert a jó tett által hasonló lesz Ahhoz, ki a legfőbb Jó, Istenhez s megnyeri kegyét, kit viszont a rossz által megbánt, neheztelését vonja magára. Ezt belátni, s szabad elhatározásból e szerint cselekedni, ebben áll az ész- és szívnek valódi műveltsége, ez lenne amaz igazi cultura, melynek érdekében az állam harczot indíthatna azok ellen, kik, midőn a keresztény szellemet a közéletből száműzik, nyilatkozatait hol a guny, hol az erőszak fegyvereivel üldözik és elnyomják, valójában a társadalom alapjait ássák alá, mely utóvégre is csak a polgárok lelkismeretes becsületérzésén, azaz a törvénynek nem csak betűje, hanem szelleme iránti tiszteletén és észszerinti engedelmességén nyugszik, s mely legott romba dől, mihelyt e tényezők erőtlenségül bizonyulnak; — pedig a lelkismeretesség a vallásosságnak szülöttje, a hol nincs igazi

hit Istenben, az az, hol vallásosság nincs, ott lelkismeretesség sincs; e hiányt pedig az állam nem pótolhatja, legalapossabban kigondolt, legrészletezőbb törvényei által sem; mert az állam utóvégre sem mindenható, hanem hatalma a testekre szorítkozik, s a szellemeket nincs módja vezérelni, azokat nem szabályozhatja, nem fékezheti meg s ezért vagy polgárainak vallásosságra s ebből származó lelkismeretességére kénytelen támaszkodnia, vagy be kell vallania, — s ha nem teszi, majd szólnak helyette a tények, — be kell vallania, hogy képtelen az egyre növekvő corruptiónak gátot vetni, hogy képtelen a törvénynek tiszteletet, a személynek s vagyonnak bátorságot szerezni, s ezzel a rendezett társadalmi létnek végóráját jelző, mely azon perczen ütött, midőn a társadalom a keresztény vallás alapelvei ellen fellázadt.

Láttuk eddig a társadalmi lét két kiváló tényezőjére: a hatalom és a törvény fogalmára nézve, hogy, elvonatkozva a vallástól, létjogukat és hatályukat veszítik, melyet nekik semmiféle rationalisticus elmélet nem tud sem nyújtani, sem biztosítani. Mondjak-e még valamit azon harmadik tényezőre vonatkozólag, melyet előbb említettem: a birtokróli helyes fogalmakra vonatkozólag?

A küzdelem ezen fogalmak körül képezendi, kétségen kívül, a világtörténelem legközelebbi szakaszának jellegét, s habár még csak a kezdet kezdetén vagyunk, annyit már is határozottan mondhatunk, hogy az atheus állam, valamenynyí, nem keresztény alapon álló, social-bölcsészeivel együtt, nem képes e mozgalmat megfékezni vagy helyes mederbe vezetni. Nevetségesen ügyetlenek azon kapkodásai, melyekkel e fontos kérdést megoldani — szeretné, de a viláért anélkül,

hogy — ‚propter metum Judaeorum‘.... Krisztus neve e vállalkozásában csak messziről is említették s könnyen meg lehet, hogy ebbeli hő óhaja teljesedésbe menend: a kik jelenleg a sociális kérdés megoldásán fáradoznak, azok ugyan, ha módjuk lesz benne, meg fogják azt oldani *Krisztus nélkül*, de biz' azok nélkül is, kik azt hiszik, hogy paragrafusokkal, szuronyokkal, egy pár esztelen elmélettel, vagy akár valamennyi borotvált-arezu papnak áldozatul odavetésével s hasonló kicsinységekkel lehet e bajon segíteni, míg majd későbbben, a kiknek netalán véletlenül megmarad fejök a rendes helyén, be fogják látni, hogy bizony jobb lett volna, időnek idején az absolut és privatív tulajdonjog *pogány* tana helyett, a *keresztény* méltányosságot és felebaráti szeretetet hívni segítségül, melyek ugyan szintén nem fognák végképen elenyésztetetni a dolgok természetében fekvő bajokat, de legalább véghetetlenül enyhíthetnék s egyedül tűrhetőkké tehetnék, szövetkezve ama másik, szintén keresztény tannal, mely szerint az ember vagyonának csak haszonélvezője, ki köteles azt a legfőbb, egyedül absolut Urnak, Istennek kegyes rendelkezései szerint kezelni, s hogy utóvégre is a halandónak léte e földön túl terjed, sőt jobb, tökéletesebb, igazán boldog része csak oda túl kezdődik, hol kiegyenlítettik minden egyenlőtlenség s hol mindaz, mit ide lenn Isten akaratában való keresztény megnyugvással túrtünk, biztos jogigényt képez végnélküli jutalomra, boldogságra.

Szándékom volt egyes példákon megmutatni, hogy a társadalmi épületnek azon támaszlopai, melyeknek ledöntésével maga az épület is romba dől, csak *keresztény* alapon állhatnak fenn, vagyis: hogy a társadalmi létnek legfontosabb kérdései csakis *keresztény* szempontból oldhatók meg lehetőleg kielégítőképen. Minden elmélet, mely azon kívül áll, gyámoltalan kontárkodás, mert a vallás-erkölcsi alapot, — vagy a kinek e kifejezés nem tetszik, annak más szóval ugyanazt mondom: mert a logikai háttért nélkülözi. Meg kellett pedig ezt mutatnom azért, mert sz. Istvánról szólva, azt állítottam beszédem kezdetén, miszerint az által, hogy nemzetünket, nemzeti jellemének teljes épségben tartása mellett kereszténynyé tette^s, egyuttal állami, társadalmi fenállást is biztosított számára, természetesen, mint a mondottakból talán kiderült, addig, ameddig e keresztény alapon megmarad.

Ezen kívül nincs boldogság a nemzetek számára, hiában ámitják magokat azzal, hogy ,haladnak', midőn ez állapot elhagyják, hiába azzal, hogy ,szabadelvűek', midőn Jézus tanát megvetik, s hogy az igazi civilizatiót mozdítják elő, midőn azon egyedüli iránytűt dobják el magoktól, mely az élet hullámai közt bizton kalauzolja: a vallástól! Ez nem haladás, ez nem szabadelvűség, ez nem az igazi civilizatio, hanem a népek anyagi és szellemi tönkretétele, mert ez uton egyikét sem oldhatjuk meg amaz égető kérdéseknek, melyek nemzedékünket lázas ingerültségben tartják, egyikét

---

^s) *Bartal*, Comm., I. III. 56.

sem orvosolhatjuk azon bajoknak, melyekben sinylődik. Értjük-e már most, hogy mondhatta IX. Pius a *Syllabus* LXXX. tételében, miszerint a római pápa *ezzel* a haladással, *ezzel* a szabadelvűséggel, *ezzel* az ujdivatu polgárisodással nem békülhet ki soha; mert a kereszténységnek legfőbb, csatlakozhatlan tanítója nem adhatja áldását oly vétkes üzelmekre, nem adhatja oly szörnyeteg elméletekre, melyek a népeket tönkre teszik.⁹ Ő is ugy van meggyőződve, hogy a nemzetek csak mint keresztények állhatnak fenn; ő még ma is vallja és hirdeti ugyanazon igazságot, mely szent Istvánt közel kilenczszáz esztendeje népének buzgó apostolává tette. Vajha e nemzet, mint első, szent királya szellemének méltó örököse le ne térne soha azon alapokról, melyeket amaz rakott; — reméljük ezt, mert tudjuk, hogy a dicsőült király hatalmas szószólója nemzetének a Mindenható trónusa előtt, kihez szüntelenül könyörög: „Uram! tartsd meg e nemzetet, melyet nekem adtál, s melyet megszentelve, szent Fiad vérében ujjászületve visszaadtam Neked, tartsd meg utaidon, hogy fényes mult után boldog és virágzó jövőnek menjen eléje!“ — Ugy legyen.

⁹⁾ *Tosi*, Vorlesungen über den Syllabus, Wien 1865. 228. l.

DE BALLAGI GÉZA

